

A NÉPI ELV KÉT ARCA

BAJZA JÓZSEF EMLÉKÉNEK

MIKOR A MANAPSÁG annyira divatos népi elvnek értelmét a magyarság léteérdekeinek szemszögéből próbáljuk megvizsgálni, indulóban kegyelettel kell megállnunk annak a Bajza Józsefnek emléke előtt, aki egyéni életében és közéleti munkásságában egyaránt utat mutatott a népi elv magyar értelmű megvalósítására. Most egy éve, hogy váratlanul eltávozott közülünk, olyan feltűnés nélküli, senkit zavarni nem akaró, régi értelmű „úri“ szerénységgel, ahogyan egész életében járt közöttünk, senkit sem bántva, mindig kedves mosollyal finom arcán, melyet valóban „edzetek százados kohók“, de törekeny testében legyűrhetetlen, semmi külső hatás, propaganda előtt meg nem hajló magyar érzéssel és akarat-tal. Mint az igazi magyar élet úttörői manapság, ő is magános ember volt, megvetette a fórumot és annak sürgölődését annyira, hogy még csak érdemesnek sem tartotta egy szóval is magyarázni egyes saját, szinte szimbolikus erejű cselekedeteit. Ilyen volt az, amikor nagymúltú nemesi nevét irodalmi munkásságában polgári nevekkel cserélte fel, olyan korban, midőn egy különös korszellem középosztályunk családi hagyományait szinte végleg megfojtotta álnemes, magyar-kodásukban is kétségbeejtően idegen nevek tömegének felburjánzásával. A magyar nemesnek csöndes tüntetése volt ez Bajza József részéről a magyarodó, de még új nevükben is idegennek maradt asszimiláltakkal szemben, de egyúttal útmutatás is a néphez való közeledésre, a népi elv belső megvalósítására.

De Bajza József munkásságának nagy része a magyar népi elv nemzetközi megvalósításának szolgálatában telt el. Mint tudjuk, a kiegyezés korszaka a francia nemzetállam mintájára magyar nemzetállamot akart megvalósítani, s amíg ennek szolgálatában inkább sikertelen, mint céltudatos, inkább gyermekes, mint erélyes eszközöket vett a nem-magyar népekkel szemben igénybe, addig kifelé végleg megfeledkezett a régi magyar hagyományokról, a szentkorona tényleges vonzóerejének felhasználásáról. Ujjainkon elszámálhatjuk azt a néhány embert, aki a nemzetállam koncepcióján túllátva annak határain túl is próbálta a magyar hatást, mint a béke és művelődés biztosítékát növelni. Ilyen volt Kállay Benjamin, az ő hatása alatt Andrássy Gyula, a külügy-miniszter, akinek a régi magyar hagyományt követő balkáni politikáját nem tudjuk csak politikából, vagy belső meggyőződésből támogatta-e Tisza Kálmán; ilyen volt egyes elméleti vonatkozásokban az ifjabb

Andrássy Gyula, s egész tudományos működésében, céltudatos kitarással Thallóczy Lajos. Mint e névsorból is látható, az eleinte még nemzetközi tényeket is létrehozó magyar tradíció később már könyvek lapjaira szorult vissza, melyeket alig forgatott valaki, s a tényleges magyar politika a hagyományokkal ellentétben akaratlanul is hozzájárult a szomszéd, déli népek elidegenedéséhez, lett légyen a politika vezetője a kormánypárt embere, Khuen-Héderváry Károly bán, vagy a koalíció minisztere, Kossuth Ferenc. Történeti érzékünk e végzetes elhanyaglásakor szinte csodának kellett történnie, hogy a tősgyökeres magyar, a délszlávokkal semmi kapcsolatban nem levő Bajza József irodalomtörténeti tanulmányait elhagyva, a horvát kérdés felé fordult, s a magyar-horvát kiegyezés szolgálatába állította Őseitől örökölt politikai tehetségét, a philológiában élesedett kritikáját és a magyar klasszikuson kiművelt stílusát. Mentora a fiatal magyarbarát tudós, Sufflay Milán volt, maga is ősi horvát nemesség sarja, utóbb a horvát szabadság mártírja. Mindkettőjük elgondolása szerint a horvát-magyar egységet a két nemzet önakaratóból, mindkettő népiségének tökéletes respektálásával kell megalkotni, s ennek szolgálatában írt, dolgozott, beszélt Bajza József a világháború óta húsz esztendőn át. Nemcsak tudós munkákban leplezte le a kiegyezéskori magyar-horvát politika hibáit, s mutatta ki viszont a magyar-horvát együttélés, közös műveltség és egymásrautaltság százados voltát, hanem a horvát-szerb küzdelem, a jugoszláv belső történet minden új fordulatát is kritikával és magyarázattal kísérte, mely utóbbiak nagy része az ő klasszikusan kifejező, finom formulázásaival éveken át a Magyar Szemle hasábjain jelent meg. Nem az ő hibája, hogy a magyar hivatalos politika, az ő trianoni megkötöttségében, nem követte útmutatásait, s ha igen, nem az ő szellemében. A sikertelenség nem zavarta őt, oly mélyen hitt a magyarság vonzóerejében, a horvát nép nyugati, latin és katolikus elhivatottságában, s nem utolsó sorban a szentkorona s annak hordozója, a koronás magyar király népeket Budapest felé centralizáló hatalmában. Legitimista meggyőződése, mely épp oly önzetlen volt, mint egész élete, s melynek szolgálatában áldozatokat is hozott, végkép egy sorba állította őt a délszláv-magyar együttélés nagy magyar harcosaival, Nádasdy Tamás nádorral, az Erdődyekkel, Kállay Benjáminnal, Thallóczy Lajossal, akik mint királyhú emberek szentül hittek a szentkorona vonzóerejében. Azzal a különbséggel, hogy Bajza József változott korban, új emberek között szinte egyedül maradt hitével; hogy kitarzott mellette, még hozzá zavar és kapkodás nélkül, biztos, de nyugodt, elegáns mosollyal és lelki harmóniával, ez mind azt mutatja, hogy a magyar történet legnemesebb fájából volt faragva. Mindnyájunknak tisztesség és boldogság volt közel élni hozzá.

A NÉPI ELV EGYIK, BELSŐ ARCA nem sok magyarázatot igényel, mert itt inkább a terminológia eltéréseiről van szó. Amit ma idegenből fordított népközösség, magyar sorsközösség, néptárs és egyéb kifejezésekkel követelnek, az a századforduló óta minden oly jobb magyarnak állandó gondolata volt, aki nem kötötte be magát valamely

pártszervezetbe, s így a napi változásoktól függetlenül követelhetette az alulmaradt népi osztályok felemelkedését és az ő segítségével új „népi” műveltséget és politikai berendezést. Érthető, ha párt- és osztálykeretekbe zárt emberek nem tudtak maguknak gyökeresen új szemléletet kialakítani, s így még a legjobbak is megelégedtek a 90-es évek parasztozgmalmaira válaszul toldozás-foldozással, tüneti kezeléssel. Pedig ha ezt a több helyütt véres alföldi mementót tudomásul vette volna társadalmunk, s komolyan hozzáfogott volna az agrár-munkásvédelemhez és a nagybirtok elaprózásához, a világháború és tragikus vége egészen más, biztosítottabb helyzetben talált volna bennünket. De nehéz lévén a gazdagnak a lemondás, az új népi eszmék birtok- és vagyontalan, osztályukból magas műveltségük folytán kinőtt emberek agyában fogamzottak meg, egyszerre több helyen, egymástól függetlenül. Szinte egyidőben indult el Kodály és Bartók a kis magyar falvakba a népi műveltség felkutatására, s ugyanakkor törték fel Prohászka Ottokár első felháborodásai a magyar nép szegénységén és elhagyatottságán. Írók, tudósok, költők, csupa befolyástalan, szegény ember, egyenkint jöttek rá a nagy reform szükségére, míg végre először kiáltotta a világba sírva és repesve, átkozódva, fenyegetve és kétségbeesve, vagy realista részletezéssel Ady Endre, Móricz Zsigmond és Szabó Dezső. Hangjuk egyelőre nem jutott el ugyan a hatalmasokhoz, de hozzájuk hasonló osztálytalan fiatalok lassankint kidolgozták maguknak a reform részleteit, nem egyszer maguk is e munka közben ismervén meg a magyar föld népének tényleges helyzetét, melyen segíteni akartak. Utolsó hullámát e mozgalomnak, a falukutatást végre most Teleki Pál gróf belátása fogadta be az állami keretekbe, — addig azokon kívüli, forradalmi mozgalomnak számított.

Nem hiába emeltem ki, hogy ez a népi mozgalom osztálytalan, helyesebben osztályok fölötti emberek munkája volt, akik kinőve abból a rétegből, melyben születtek, az egész magyarságot egységként tekintették. Az egész irány végcélja is ehhez képest nem a mai, mereven elkülönült osztályok fenntartása, hanem minden magyarnak egyetlen nagy nemzeti, népi, faji (a kifejezések itt is divat szerint változnak) egységben összefoglalása. A reform tehát nem lesz teljessé bármely vagy bárhány törvényjavaslat elfogadásával, — a végső kifejelet csak a magyar társadalom teljes átalakítása lehet olyképpen, hogy nagybirtok, nagytőke és bürokrácia, e három mai nagyhatalom működése tényleg és formában a magyar nép érdekei, nagy létérdekei és mindennapos szükségleteihez fog alkalmazkodni. Sok mindennek meg kell tehát változnia: urak és szegények, munkaadók és munkások, hivatalnokok és alattvalók viszonyának még a külsőségekben, a megszólításokban is mássá kell lennie; földreform, a nagy- és középbirtok, a nagytőke mélyebb bekapcsolása a népi életbe; a városi és falusi szegénység életmódjának emberivé tétele, ipari és agrárproletárság helyzetének javítása; a szellemi életben a magyar kultúra és tudomány fokozottabb megbecsülése és másrészt összeolvasztása a még egészen fel sem fedezett népi kultúrával: mindezek logikus követelése a ma már szinte négyévtizedes, gyökeresen magyar népi mozgalomnak.

Az egész fejlődést csak így sebtében is áttekintve, elég erősnek és mindenkép alkalmasnak látszik, hogy kimunkálja a magyar nemzettest új népi átalakulását, amint ez tőlünk nyugatra a német és olasz népben szemünk láttára folyik. Belső érvényesülés dolgában a népi elv ezek szerint már eléggé ki van dolgozva, annyira, hogy eszmei és teoretikus vonatkozásban akár befejezett dolognak tekinthetjük, s immár a napi politikának nem igen lehetne más feladata, mint a gyökeres magyar népi elveket, függetlenül idegen példáktól és elméletektől, társadalmunk és gazdaságunk átalakításánál megvalósítani. Hogy mégis mindez mennyi vajúdással jár és hogy ma sem láthatjuk tisztán a reform megvalósulásának módját és formáját, ez már a napi politikára tartozik, mellyel itt, e hasábokon nem szokás foglalkozni.

ELMÉLETILEG HASONLÓ A HELYZET a népi elv külső, nemzetközi vonatkozásaiban. Itt ugyanazt a jelenséget találjuk, mint a népi elv belső vonatkozásaiban: egy aránylag vékony szellemi réteg már korán elszakítá magát a kiegyezési korszak franciás nemzetállam koncepciójától, s ehelyett minden külső hatás nélkül, egyesegyedül a múlt tapasztalatain okulva és a jelen szükségleteit realizisztikusan felismerve, a trianoni magyar állam nemzetközi vonatkozásaiban magáévá tette a népi elv alapján minden idegen népiség teljes tiszteletét. Ez annál kevésbbé volt nehéz e történelmi műveltségű kis csoport számára, mert hiszen a modern népi elv népközi viszonylatban alig mond mást, mint amit a magyarság állami életében nyolcszáz esztendőn át megvalósított, egész addig, míg a XIX. század el nem tért tőle: az úgynevezett szentistváni állameszmét és berendezést. A hagyományos történeti magyar és a modern népi elv ez összekapcsolását elméletileg épp e folyóirat hasábjain végezte el Ottlik László, emlékezetes tanulmányai-¹ban, gyakorlatilag pedig Bajza József kísérletté meg alkalmazását a magyar-horvát kérdésre. Amikor tehát a magyar szellemség e válogatott képviselői a Trianonban szétszakadozott régi, egész Magyarország helyreállítását követelték, azt már nem a nemzetállam igényével tették, nem a nem-magyar népek asszimilációja reményében, s nem a kiegyezési korszak ábrándját hajszolva, hogy az állami határokat egyszersmind magyar népi és nyelvi határokká is bővítsék. Eszményük nem a „magyarosítás“ volt, hanem az itt élő összes népek egyéniségének teljes tiszteletén alapuló új berendezés, amint ezt Ottlik László kifejezte: „A helyes megoldás szerintünk az, hogy vissza kell térni a régi magyar civilizáció, a Pax Hungarica két alapeszméjéhez: az egyik a tér primátusának eszméje, amely arra utal, hogy az egy geökonómiai térhez tartozó népek sorsközösségének elemi lényéből kell kiindulni, abból, hogy ezek a népek szükségkép összetartoznak, mert egymásra vannak utalva; a másik az összetartozó népek egyenlő szabadságának eszméje, az ősi magyar jogeszme: una eademque libertás.“² Ugyanebben az ősi magyar és egyúttal modern népi szellemben emelte

¹ Új Hungária felé. Magyar Szemle IV. 1. 1., Új Hungária és Keleti Svájc VII. 113. 1.; Pax Hungarica, XXII. 229. 1.

² Magyar Szemle XXII. 297. 1.

fel szavát gróf Bethlen István a hazai német kisebbség kulturális igényei érdekében, nem tartóztatva magát azon magyar középosztály szigorú megleckéztetésétől, mely a kiegyezési korszak nemzetállam-ábrándjához ragaszkodva sem a modern népi követelések, sem a történeti, szentistváni állameszme iránt egyelőre semmi megértést nem tanúsított.¹ A népi elv modern tisztelete annyira áthatotta Bethlen Istvánt, hogy ennek hatása azon a rajzon is meglátszik, melyet Szent István államberendezéséről nyújt: szerinte „Szent István magyar államot alapított, de nem úgy, hogy az ittélő vagy általa idetelepített nem-magyar népet és néptöredékeket egyúttal erőszakkal megmagyarosítani törekedett volna, sőt ezek mindegyikének, jelentőségének megfelelő, egész a nemzeti autonómiáig terjedő privilégiumokat adott, meghagyta nekik szokásaikkal együtt sajátos kultúrájukat, nyelvüket, sőt közjogi különállásukat és így illesztette be őket a birodalom egységébe“. A különféle történetpolitikai, földrajzi, gazdasági és kulturális erők tehát „elszakíthatatlan kapcsokat és érdekközösségeket teremtettek és tartanak fenn“ az itt élő népek között Szent István szellemében és így szinte szimbolikus jelentősége van annak, hogy Bethlen István éppen Szent István napján vonta le az egész elméleti elgondolás és történeti tapasztalat egyesített logikai követelményét: az ilyenképpen egymásra utalt népek együttélésének formája „modern szóval élve a föderaliztikus összefogás.“*

Hogy mindez szélesebb körökben elterjedhetett, s ma már szinte hivatalos kormányzati elvvé változott, azt csak Csehszlovákia katasztrófája, s utána az elszakított területek visszacsatolásának váratlan kilátása tette lehetővé. A legújabb magyar közfelfogás, végiggondolván Magyarországnak Ruszinszkhóhoz és Szlovákiához való viszonyát, magáévá tette a szentistváni és népi elv szintézisét: ragaszkodik a Kárpátok medencéjét kitöltő, dunai magyar államterület egységéhez, de ezt nem a magyar nyelvhatár, sem a centralista magyar uralom kiterjesztésével, hanem oly formában akarja elérni, melyet a magyarság és szomszéd népei, évezredes történetének társai közös akarattal hoznának létre, s amely tehát minden valószínűség szerint a Bethlen Istvántól felvetett föderalizmus vagy annak hasonlója lenne. A magyar közvélemény e legújabb fordulata tehát világosan bizonyítja, hogy területi elképzelésünkben végkép megszabadultunk a nemzetállami asszimiláció és más népek feletti uralom chiméraitól.

OTTLIK LÁSZLÓ egy legújabb tanulmányában arról szól, hogy az új magyar, illetőleg ősi magyar felfogás és a Harmadik Birodalomtól hangoztatott népi elv közt nincs eltérés és így e kettő tulajdonképpen egymással nagyobb nehézség nélkül összeegyeztethető.³ Kiténő jogbölcészünknek és a politikai tudomány művelőjének elméletileg teljesen igaza lehet, s amire itt mégis rá kell mutatnunk, azt az ő történeti-gyakorlati érzéke is helyeselni fogja. Az elmélet egészen más valami lesz, amikor gyakorlati megvalósításra kerül, s a szellemiség egészen

¹ Bethlen István gróf, Magyarország kisebbségi politikája. Magyar Szemle, 1933. XVIII. 103. 1.

² Ugyanez, Szent István napján, Pesti Napló, 1937 augusztus 20.

³ Pester Lloyd, 1938 december 4.

új formákban jelentkeznek, ha légiességéből az állami és nemzetközi politikában szilárd testté alakul. 1934-ben a német népi elv még csak történeti, földrajzi és geopolitikai könyvek lapjain érintkezett a politikával, de aki ezeket a könyveket végigolvasta, annak nem kellett nagy képzelőerő, hogy előre lássa: ez az elv a német állami politikát épp úgy befolyásolni fogja, akárcsak a francia politikát a nagy forradalom óta a nemzetállam elve. E sorok írója ki is fejezte akkor véleményét: „Annyi bizonyos, hogy a német felemelkedésnek nagy instrumentuma lehet a mai fogalmazású népiség“ és a „Volkstum* e tekintetben méltán állítható a francia forradalom ,nation*-ja mellé: mindkettő tökéletesen megépített hatalmi mechanizmus az illető nép számára. A német alkotás még alig lépett munkába, de bizonyos, hogy ha meglesz a lehetősége a másik német hatalmi instrumentummal, a ,Reich* ideájával együtt működni, aligha fog hatékonyságban a francia,nation* mögött maradni.“¹

Azóta, rövid négy esztendő alatt megtörtént a változás: a könyvek lapjairól, a szellem világából kilépett a népi elv a politika és nemzetközi élet tereire, s egyik hatékony tényezőjévé vált az új Kelet- és Közép-Európa kialakulásának. Az osztrákok és a szudétánémetek a népi elv alapján egyesülhettek azzal a Harmadik Birodalommal, melynek őse, a régi német-római birodalom szintén fölénk boltozódott inkább csak névleges hatalmával, de hagyománytól és közös eredettől annál inkább megtámogatva. Miként a történet szellemét ismerve, előrelátható volt: a német népi elv, egy vüágbirodalom katonai, gazdasági és propagandisztikus erejével maga mögött, nem elégedhetett meg azzal, hogy saját néptörédekeinek igazságot szolgáltatson, eszmei tartalma széles körben óhajt aktiválódni és más népek viszonyaiba is rendezőleg benyúlni, amint a francia nemzet fogalmát is elvitték annak idején a forradalom és Napoleon seregei, meg a francia szellem hódító ereje az Adriai-tengerig, a Duna és a Spree partjáig és messze be Kelet-Európába. De amit még egész tisztaságában meg lehetett valósítani a majdnem egészen homogén nemzetiségű Franciaországban, ahol az idegen nemzetiségű népcsoportok már szinte kétszáz esztendőn át erős állami központositásnak és fölényes szellemi asszimilációnak voltak alávetve, annak már igen nagy akadályai támadtak a szomszédos és távolabbi népeknél. Innen érthető, hogy a francia köztársaság és az első császárság csak külsőleg, s akkor is mindenkor a saját hasznára, tehát éppen nem önzetlenül valósította meg a neki alávetett népek nemzeté alakulását, holott azok igazi nemzeté válása még azután is évtizedeket, néhol fél századnál is több időt vett igénybe, mikor már rég megszabadultak a tényleges francia befolyástól.

A német népi elv mint népek és nemzetek közti rendező elv csak most kezdte meg hódító útját, de abban a pillanatban, mikor mint történeti erő kúép a valóságos életbe, neki is számot kell vetnie azokkal a régi történeti tényezőkkel, melyeknek ellenállását egészen és mindörökre már csak azért sem fogja legyőzhetni, mert végleges és állandó diadalra, a múlt teljes megsemmisítésére és attól független új életek felkeltésére senki sem számíthat a történeti életben. A mai nap történéseit

¹ „Népiség, nemzet és állam“ című cikkem, Magyar Szemle, XXII., 6. és 8. l.

és cselekedeteit persze kiki a saját szempontjai szerint ítéli meg és a mi egész kommentárunk a mai dolgokhoz — mert nem egyebet akarunk írni — természetesen a magyar szempontokat törekszik kiemelni. S a mi nézetünk szerint az utóbbi hónapok eseményei éppen elég adatot szolgáltatnak arra nézve, hogy például Ruszinszko népi akaratát illetőleg a cseh véleményzést alaptalannak tartjuk és hogy éppen a népi elv érdekében kívánhassuk a rutén nép akaratának szabad, befolyásolatlan megnyilvánulását...

Ha a mai és tegnapi eseményeket történeti távlatból próbáljuk megtekinteni, lehetetlenség fel nem ismerni, mint tolódik el a népi elv, történeti alkalmaztatásának kényszere alatt, a francia nemzetállam fogalma felé. Ez utóbbinak az egyéneket államba összefoglaló kritériuma a nyelvi egység volt, ugyanezt keresi a népi elv is, amikor az egyes népek között, magasabb rendező elvként, határokat jelöl ki. Ezzel aztán önmaga számára tette lehetetlenné, hogy egész számokkal dolgozzon és ne kelljen törteket hátrahagynia, aminők az egész XIX. és XX. században Európa békéjének állandó veszélyeztetői voltak. A tegnap és ma ugyanezt bizonyította be, amit egy ezredév: Kelet- és Közép-Európában, elsősorban a Dunavölgyében nem lehetséges nyelvi alapon elválasztani egymástól a lakosokat, sem akkor, amikor a nyelvi alapot a francia nemzetállam-fogalom, sem mikor a német népi elv próbálja kipuhatolni és azután a térképen megvonni. Innen van az, hogy végső fokon Csehszlovákia új elrendezését a népi elv, egyes határterületek levágásával, meghagyta abban az állapotban, amint a nemzeti elvet alkalmazó párizsi békék berendezték. De az európai politika síkjára áthelyezett népi elv még a határterületeken sem fog könnyen érvényesülni, ahol pedig aránylag kisebb ellenállásra számíthatna; bizonyítja ezt a politikailag mély bölcseségű lemondás Elzász és Trento németjeiről, mely csak a népi elv félretételével jöhetett létre, vagy pedig a magyar-szerb, magyar-román határ további, kevésbé bölcs állandósága, holott a határmagyarokra, ha a népi elv teoretikus tisztaságában akarna vagy tudna érvényesülni, közelfekvő lehetne a változás.

A NÉPI ELV tehát éppoly kevésbé általános gyógyszer, mint a nemzetállami elv sem bizonyult annak: még ott sem tud egészében újat és egészségeset alkotni, ahol akarják alkalmazni; hogy pedig hol akarják és fogják alkalmazni, az most is csak attól függ, mint amitől az emberi történetben minden cselekedet: érdeke-e alkalmazása annak, akinek erre hatalma vagy lehetősége volna. Amint Wilson és a Népszövetség nem tudták és nem is akarták megváltoztatni az államrezon Ósi parancsát, úgy a népi elv sem lesz erre képes, sőt ellenkezőleg, önmagát lesz kénytelen az államrezonnak alávetni. Ami az emberek közt az élet parancsa: élni kell és mindent megtenni az élet meghosszabbítására, folytatására, ugyanez az államok és népek életében az államrezon. És uralmának sem kormányformák, sem világnézetek nem állhatnak útjába: az államrezon vezette az itáliai renaissance városállamokat, a nagy katolikus abszolút monarchiákat, Nagy Frigyes Poroszországát, a mindenkori Angliát, Napóleon és a köztársaságok Franciaországát csakúgy, mint II. Vilmos és az orosz cár birodalmát. Semmi okunk

feltételezni, hogy a népi elv elfelejtethetné a saját érdeküket, az ő eredeti, autochton rációjukat azon államokkal, melyek ajkukra vették és végrehajtását ígérik, s egészen gyermekes felfogás volna azt hinni, hogy népek és államok cselekedeteit más népek érdeke vagy elméletek vezethetik, nem pedig mindenkoron az illető nép államrezonja. A magyar középosztály azon rétegei, melyek ily hiedelmekben álmodoznak, már eddig is kaptak néhány ébresztő fejbekölin-tást, hogy megtanulják, mi is az az államrezon.

Ha pedig így áll a dolog — amint a történet levegőjében, mely elméleteket és propagandákat egyképpen átlátszóvá tesz, nem is állhat másképpen, — akkor valóban nagy hűtlenség lenne magyarságunkhoz, ha a mi saját államrezonunkról megfeledkeznénk és az ősi magyar érdek folytonosságát megszakítva, lemondanánk a szentistváni állameszméről, mely szerencsés egyesülése a történeti és mai modern kívánalmaknak. Semmi okunk sincs miatta szégyenkezni, hiszen ez ma és jövőbeli végrehajtásában épp úgy ellenkezik a csődbe jutott XIX. századi nemzetállami elvvel, mint akár elvben a német népi eszme. És hogy első rohamra nem sikerül oly mértékben érvényesítenünk, mint szeretnők, ez nem lehet ok arra, hogy ősi hagyományunktól elváljunk épp most, mikor annak tiszta és korszerű fogalmazást tudtunk adni. Amint a trianoni két évtized sötétsége után egyszerre jött némi világosság: a történettel bíró népek tudnak várni és azt is tudják, hogy az érdekeikkel itt-ott ellenkező elméletek idővel vagy hozzájuk igazodnak, vagy feledésbe merülnek. Az a nép, mely megmarad a történet levegőjében, azaz hű önmagához, végül megéri a beteljesülést.

SZEKFŰ
GYULA